

ЗА ЕДИН СЛУЧАЙ НА ПРЕДАВАНЕ НА ЛЕЧИТЕЛСКИ ОПИТ НА ТЕРЕНА

Рачко Попов

ИЕФЕМ при БАН – гр. София

FOR A CASE OF THE TRANSMISSION OF HEALING TRIALS IN THE FIELD

Rachko Popov

*Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum at
Bulgarian Academy of Sciences – Sofia*

Abstract

The article follows the stories of the field's records relating to the magical cure of various diseases. Central to this is the story of one lady, who is a healer from Staro Stefanovo, Lovech area, and who, in 1987, submitted her experience and wisdom to the author.

Key words: *cure, disease, healer, sorceresses, fieldwork*

Магическото лечение на различни болести винаги ме е интересно, тъй като още през студентските ни години, когато започнахме теренни проучвания в селищата на Странджа планина в средата на 70-те години на миналия век, моята тема бе “Народен светоглед”, която задължително включва въпроси, свързани с “бялата” и “черната” магия, с представите и вярванията за болестите и тяхното лечение. С тази тема продължих да се занимавам и през следващите повече от 30 години в селата на Сакар и Родопите, на Тетевенския и Троянския Балкан, както и сред влашкото население по Дунава и сред гърците по Южното Черноморие. Почти във всяко село питах за местни ясновидки и врачки, с много от които успях да разговарям. Имах и възможността да публикувам разговорите си с две много

мили мои събеседнички, едната от които беше известна гледачка, а втората често посещавана народна лечителка (Попов 2004; 177–180). Но в спомените ми от терена, щом стане дума за баене, винаги в съзнанието ми нахлува образът на баба Иринка. За нея ще разкажа в следващите редове.

Всичко това се случи в далечната 1987 година по време на първата ни теренна експедиция в Ловешкия край по повод на написването на следващия том от поредицата “Регионални етнографски изследвания на България”. В края на месец март посетихме с. Старо Стефаново. Веднага разбрах, че в селото има веща лечителка и баячка. Така се озовах в дома на баба Иринка. Тогава тя беше на 81 години. Разбра за моя интерес към нейния лечителски талант и с огромно желание и настървение реши да ме посвети в него. За това, разбира се, имаше необходимите причини. Баба Иринка ми разказа, че на младини имала голяма любов с един местен ерген. Но той бил от доста заможно семейство и неговите родители не му дали позволение да се ожени за бедната Иринка. Така тя останала за цял живот стара мома без всякакви наследници. Лечителската си дарба наследила от своята баба, която ѝ предала опита си, когато Иринка била още малко момиче. По този повод тя сподели: *Трябва да знаеш, че баенето се предава на малко момиче или на стара жена – и двете да нямат месец! Ако баенето се каже на момиче, то трябва да го запомни. Чак когато остарее и му спре месеца, тогава може да започне да лекува. Баянията хващат само тогава, когато лекуват стари хора.* След това тя ми предаде абсолютно подробно своя опит в лечението и баенето. Старицата бе известна като лечителка на болестта “червенка” и като баячка против уроки. Според народните представи червенката или червеният вятър представлява червени парещи рани по кожата. Тя бива “мъжка” и “женска” (Българска народна медицина; 433–434). Според местните представи “червенката е стара хилава бабичка, която ходи само по боклуците”. Приготовлението за лечителския магически ритуал бе твърде дълго. Върху едно трикрако дървено столче баба Иринка постла чиста бяла домашногъкана кърпа. След това постави върху нея един гребен, един нож, сламка от метлата за метене, купче конопени кълчища, лой от коза и три червени зърна от дървото калина. За лойта тя сподели, че може да бъде

и от друго животно, само не от свиня. И започна да ми разиграва действията, придружени със следната баилна формула:

*Червенушо червена,
не се черви, не се брунди**
Със огън ша та изгоря (обикаля три пъти с кълчищата).
Със метлата ша та измета (мете три пъти със сламката от метла).
Със гребена ша та среша (реше три пъти с гребена).
Със ножката ша та издялам! (реже три пъти с ножа) (Попов АЕИМ № 168-III, 33).

Действието се повтаря три пъти като се изрича и баенето. След това кълчищата, лойта и калинените зърна се увиват в кърпата, без да се правят възли. С нея се напарва зачервеното място, което не се мие с вода, докато трае лечението.

След това баба Иринка подробно ми разказа и за своето баене против уроки. Предварително тя трябва да вземе три пръчици от *кош еднограш*. Веднага ми обясни какво означава това: *Този кош трябва да се намира в селски двор, който не граничи с други дворове. Напълно отделен трябва да е. Взимаш от него три члечки мълчешката и ги носиш вкъщи. Запалваш ги на огнището откъм единия край. На къщния праг поставяш паничка с вода. Взимаш първата запалена клечка и я влачиш приведена надолу и я гасиш във водата. Урочасаният пита: “Какво правиш?” Аз тихо му бая: “Сви се змия на средорек, с едно око водено, с едно огнено!” После така с втората клечка и накрая с третата. На това му казваме “гасене на жив огън”.*

След като ми предаде лечителския си опит и аз записах всичко в дневника си, попитах баба Иринка дали може нашата фотоаграфка да ѝ направи снимки на следващия ден. Тя веднага даде съгласието си. Жалко, че в онези години не разполагахме с камера, защото щеше да стане един прекрасен филм. На другия ден се запътихме с Нели

* *Брунди* според пояснението на баба Иринка означава “не ставай още по-червена, не алений”.

Крапчева към дома на баба Иринка. Една нейна любопитна съседка ни последва в дома ѝ. Баба Иринка видимо се ядоса много и бързо я изгони от къщата си. Явно не искаше да има други свидетели на заснемането на лечението против червенка. Последователно тя повтори всички действия с ножа, гребена, кълчищата и сламката от меллата, за да заснеме Нели всичко това със своя фотоапарат. Искрено благодарихме на баба Иринка за проявеното разбиране към нашия интерес и за охотата, с която тя сподели лечителския си опит.

По този повод винаги си спомням за друг случай, който разказвам често на колеги и студенти. През есента на 2006 г. в Белград се проведе поредният конгрес по славистика. Присъстваха колеги от всички славянски страни и там наистина се говореха 11 славянски езика. Атмосферата беше чудесна. Доброто настроение бе нарушено по вина на московските колеги, които четеха доклад за една бесарабска лечителка. По време на доклада започна прожекцията на техен филм, заснет със скрита камера. Всички слушатели започнахме да тропаме с пръсти по масите, за да спре прожекцията. Всички станахме свидетели на неколегиалната професионална етика на московчани, които бяха записали лечението и баилните формули очевидно без знанието и съгласието на лечителката. А всички ние добре знаем, че щом **народният лечител** реши да сподели своя опит и да изрече баенето, той ще загуби лечителската си дарба. Това съм го запомнил още в далечната 1981 г. Тогава при една поредна теренна експедиция в Странджа проф. Иваницка Георгиева ме помоли да запиша при възможност баене против ухапване от отровни змии. Открих баячката в с. Синеморец. Баба Катина беше тогава на 70 години. Тя беше напълно откровена с мене. Обеща ми да ми каже баилната формула, но не цялата: *Да знаеш, че ще пропусна последното стихче или някоя дума от него. Кажа ли ти всичко, ще загубя дарбата си да бая.* Така и стана: тя се обърна към слънцето, изрече баилната формула три пъти и духна, и плю по три пъти по посока на слънчевия диск. После потвърди вече казаното и от баба Иринка: *Да знаеш, че баснята хваща най-много, когато я изрича жена, на която ѝ е спряло прането!* Ще поясня, че с народните термини “месец” и “пране” се обозначава месечният менструален цикъл при жените. След това баба Катина сподели още, че в с. Бродилово има възрастен мъж, който

смуче ухапаното от отровна змия място и изплюва изсмуканото. За него се говорело, че змиите винаги бягали от него. От тогава съм запомнил, че всички баилни формули, които съм записал през следващите години, не са в своята пълна цялост. Затова сега все още мисля, че споделяният от страна на баба Иринка лечителски опит против болестта червенка бе едно посвещение, отправено към мене, тъй като този опит винаги трябва да бъде предаден на поколенията.

ЛИТЕРАТУРА

Българска народна медицина. Енциклопедия. София, 1999.

Попов, Р. Природните чудеса в светогледа на тракиеца. – В: Тракиецът и неговият свят. Т. 2, София, 2004.

Попов, Р. Народен светоглед в Ловешко. АЕИМ, № 168-III.

